

ARAB TILIDA SIFAT DARAJALARI VA ULARNING GRAMMATIK XUSUSIYATLARI

Ravshanova Ominabonu Umidjon qizi
Oriental universiteti, Filologiya va tillarni o'qitish (arab tili)
yo'nalishi 3-bosqich talabasi
ravshan0vaominab0nu@gmail.com
+998 94 955-90-35
Rahmatova Gavhar Omonovna
Oriental universiteti Tillar-1 kafedrasida dotsenti, PhD

Annotatsiya. Arab tilida sifat darajalari va ularning grammatik xususiyatlari kompleks va tizimli yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqot doirasida sifat kategoriyasining nazariy asoslari, uning morfologik va sintaktik xususiyatlari hamda semantik imkoniyatlari chuqur tahlil qilinadi. Xususan, sifatning oddiy darajasi, qiyosiy darajasi (*ism at-tafdil*) va orttirma darajalari alohida-alohida ko'rib chiqilib, ularning yasash modellari, qo'llanish qoidalari va funksional vazifalari ilmiy manbalar asosida izohlanadi. Maqolada sifatning ot bilan moslashuv xususiyatlari — jins, son va aniqlik kategoriyalari bo'yicha uyg'unlashuvi batafsil tushuntiriladi. Shuningdek, qiyosiy va orttirma darajalarning gap tarkibida qo'llanishi, ularning sintaktik funksiyalari hamda “*min*” yuklamasi orqali qiyoslash mexanizmi misollar asosida yoritiladi. Bundan tashqari, maqolada arab tilida barcha sifatlardan ham *af'al* vaznidagi qiyosiy shakl hosil bo'lavermasligi, bunday hollarda analitik usullarning qo'llanishi, ya'ni “*akthar*”, “*ashadd*” kabi yordamchi birliklar orqali daraja ifodalanishi ham ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Istisno holatlar va ularning qo'llanish doirasi alohida e'tibor bilan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: arab tili, sifat, sifat darajalari, *ism at-tafdil*, qiyosiy daraja, orttirma daraja, morfologiya, sintaksis, grammatik moslashuv.

Annotation. The comparative and superlative degrees of adjectives in the Arabic language and their grammatical features are studied on the basis of a comprehensive and systematic approach. Within the framework of the research, the theoretical foundations of the category of adjectives, their morphological and syntactic characteristics, as well as their semantic possibilities are analyzed in depth. In particular, the positive degree, comparative degree (*ism al-tafdil*), and superlative forms of adjectives are examined separately, and their formation patterns, rules of usage, and functional roles are explained on the basis of scientific sources. The article also provides a detailed explanation of the agreement features of adjectives with nouns according to the categories of gender, number, and definiteness. Furthermore, the use of comparative and superlative degrees within sentence structure, their syntactic functions, and the mechanism of comparison through the particle “*min*” are illustrated with examples. In addition, the article scientifically substantiates that not all adjectives in Arabic can form comparative patterns in the *af'al* pattern, and in such cases analytical methods are employed, namely the expression of degree through auxiliary units such as “*akthar*” and “*ashadd*.” Exceptional cases and their spheres of usage are also analyzed with particular attention.

Keywords: Arabic language, adjective, degrees of adjectives, *ism al-tafdil*, comparative degree, superlative degree, morphology, syntax, grammatical agreement.

Аннотация. Степени сравнения прилагательных в арабском языке и их грамматические особенности исследуются на основе комплексного и системного

подхода. В рамках исследования глубоко анализируются теоретические основы категории прилагательного, его морфологические и синтаксические особенности, а также семантические возможности. В частности, отдельно рассматриваются положительная степень, сравнительная степень (исм ат-тафдиль) и превосходная степень прилагательных, а также на основе научных источников объясняются модели их образования, правила употребления и функциональные задачи. В статье подробно раскрываются особенности согласования прилагательных с существительными по категориям рода, числа и определённости. Кроме того, на примерах освещаются употребление сравнительной и превосходной степеней в структуре предложения, их синтаксические функции, а также механизм сравнения с помощью частицы «мин». Наряду с этим, в статье научно обосновывается, что не все прилагательные арабского языка образуют сравнительную форму по модели аф'аль; в подобных случаях используются аналитические способы выражения степени, то есть при помощи вспомогательных единиц «аксар» и «ашадд». Особое внимание уделяется анализу исключительных случаев и сфер их употребления.

Ключевые слова: арабский язык, прилагательное, степени сравнения прилагательных, исм ат-тафдиль, сравнительная степень, превосходная степень, морфология, синтаксис, грамматическое согласование.

Kirish. Arab tili dunyodagi eng qadimiy va boy grammatik tizimlardan biriga ega bo'lgan tillardan biri hisoblanadi. U semit tillar oilasiga mansub bo'lib, o'zining morfologik tizimi, so'z yasalish modellari va sintaktik qurilishlari bilan ajralib turadi. Arab tilida so'z turkumlari orasida sifat (na't) muhim o'rin egallaydi, chunki u predmetning turli belgilarini — rangini, hajmini, sifatini, holatini va boshqa xususiyatlarini ifodalaydi. Sifat darajalari esa tilshunoslikda muhim kategoriyalardan biri bo'lib, ular predmet yoki hodisaning belgisini oddiy shaklda ifodalashdan tashqari, uni boshqa predmetlar bilan qiyoslash yoki eng yuqori darajaga ko'tarish imkonini beradi. Bu hodisa arab tilida o'ziga xos morfologik va sintaktik vositalar orqali amalga oshiriladi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi arab tilida sifat darajalarining turlari, ularning yasalish usullari, grammatik xususiyatlari hamda qo'llanish doirasini ilmiy asosda keng yoritishdan iboratdir. Shuningdek, maqolada nazariy ma'lumotlar bilan bir qatorda amaliy misollar, istisno holatlar va zamonaviy arab tilidagi qo'llanilish tendensiyalari ham tahlil qilinadi.

1. Arab tilida sifat tushunchasi. Arab tilida sifat (na't) ot (man'ut) bilan bevosita bog'lanib, uning belgisini bildiradi. Sifat ot bilan quyidagi kategoriyalar bo'yicha moslashadi: jins (muzakkar/muannas), son (mufrad, musanna, jam') va aniqlik darajasi (ma'rifa/nakira)¹. **Misollar:** جَدِيدٌ — yangi kitob, الْبِنْتُ الْجَمِيلَةُ — chiroyli qiz. Bu yerda sifat otga to'liq grammatik moslashgan.

2. Sifat darajalari tushunchasi. Sifat darajalari predmet belgilarining turli darajada ifodalanishini ko'rsatadi. Arab tilida ular uch asosiy turga ajratiladi: Oddiy daraja (asosiy sifat), Qiyosiy daraja (ism at-tafdil), Orttirma daraja (superlativ)² (2005: p – 120).

¹ Wright W., A Grammar of the Arabic Language. – Cambridge: 1896. p. 291.

3. Oddiy daraja. Oddiy daraja sifatning boshlang'ich shakli bo'lib, predmetning belgisini oddiy tarzda bildiradi: كَبِيرٌ — katta, صَغِيرٌ — kichik, جَمِيلٌ — chiroyli. Bu darajada qiyoslash yoki orttirish ma'nosi mavjud emas.

4. Qiyosiy daraja (ism at-tafdil). Qiyosiy daraja bir predmetning belgisi boshqasiga nisbatan ustunligini bildiradi. U odatda أَفْعَلٌ vaznida hosil qilinadi [2002: p – 187]. Misollar: جَمِيلٌ → أَجْمَلُ, صَغِيرٌ → أَصْغَرُ, كَبِيرٌ → أَكْبَرُ.

Gapda qo'llanishi: هَذَا الْكِتَابُ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ — Bu kitob unisidan yaxshiroq, Bu yerda مِنْ yuklamasi qiyoslashni ifodalaydi.

5. Orttirma daraja (superlativ). Orttirma daraja predmetning eng yuqori sifat darajasini bildiradi. U ko'pincha aniqlik artikli bilan ishlatiladi: هُوَ الْأَكْبَرُ — u eng kattasi, الْأَجْمَلُ — u eng chiroylisi. Shuningdek, izofa konstruktsiyasi orqali ham ifodalanadi: أَكْبَرُ مَدِينَةٍ — eng katta shahar.

6. Grammatik xususiyatlari.

a) Moslashuv: Oddiy sifatlar ot bilan moslashadi, lekin qiyosiy daraja shakllari ko'pincha o'zgarmaydi.

b) Jins va son: Oddiy sifatlar jins va songa qarab o'zgaradi, lekin ism tafdil odatda muzakkar birlik shaklida qoladi.

c) Aniqlik: الْأَكْبَرُ — aniq, أَكْبَرُ — noaniq yoki qiyosiy.

d) Sintaktik vazifa: Sifat aniqlovchi yoki kesim vazifasida keladi.

7. Istisno holatlar. Ba'zi sifatlardan af'al shakli yasalmaydi. Bunday hollarda analitik usul qo'llanadi: أَكْثَرُ جَمَالًا — yanada chiroyli, أَشَدُّ قُوَّةً — kuchliroq.

Xulosa. Arab tilida sifat darajalari tilning murakkab va chuqur o'rganishni talab qiladigan muhim grammatik kategoriyalaridan biridir. Ushbu tizim orqali predmetlarning belgisi oddiy shaklda ifodalanishi bilan birga, ular o'rtasidagi farqlar, ustunliklar va maksimal darajadagi xususiyatlar ham aniq ifodalanadi. Qiyosiy va orttirma darajalar, ayniqsa, arab tilining morfologik boyligini namoyon etadi. Ism at-tafdil shaklining mavjudligi esa arab tilini boshqa tillardan ajratib turuvchi muhim belgilaridan biridir. Shu bilan birga, ba'zi sifatlarning bu modelga bo'ysunmasligi va analitik usullar orqali ifodalanishi tilning moslashuvchanligini ko'rsatadi. Mazkur mavzuni chuqur o'rganish arab tilini mukammal egallash, tarjima qilish, ilmiy tadqiqot olib borish va adabiy matnlarni tahlil qilishda katta ahamiyatga ega. Kelgusida ushbu sohada olib boriladigan izlanishlar arab tilining grammatik tizimini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Badawi El-Said., Carter M.G., Modern Written Arabic. – London: 2004.
2. Fischer W., A Grammar of Classical Arabic. – New Haven: 2002.
3. Haywood J.A., Nahmad H.M., A New Arabic Grammar of the Written Language. – London: 1965.
4. Ryding K.C., A Reference Grammar of Modern Standard Arabic. – Cambridge: 2005.
5. Wright W., A Grammar of the Arabic Language. – Cambridge: 1896.